

ERRETZEKO PAPERAK •

Harkaitz Cano

Tragedia eta estetika

Batzuetan amesten dudana egia dela uste dut, eta gertatzen zaidana aurretik amestua dudala noizbait... Gainera, gertatu dena ez dago inon idatzita eta azkenean ahaztu egiten da. Aldiz, idatzita dagoena, beti gertatu izan balitz bezala da». Elena Fortunen aipu horrekin hasten da Carmen Martin Gaiteren *Capercita en Manhattan* liburua, New Yorken kokatu fabula urbanoa, egun apokaliptiko usteko hauetan irakurtzeko egokia. Gertatu dena ez dago inon idatzita eta azkenean ahaztu egiten da, dio. Esaldi hori tragediari aplikatuz gero, garbi dago idazten dena ez datorrela gertatu denarekin bat, estetika tragediari gailentzen zaiolako sarritan. Idatzita dagoena, berriz, beti gertatu izan balitz bezala da. Zergatik? Errealitate estetikoki idatzi eta eraldatu hori gogoratu egiten dugulako, hain zuzen ere, planteamendu estetiko egokiekin kontatuta *gogoragarriago* delako, akaso. Juan Luis Zaballak orrialde hauetan bertan jaso zituen Karlheinz Stockhausen konpositorearen hitzak, New Yorkeko eraso «sekula egin den artelanik ederrena» zela esanez. «Guk musikariok ezin dugu horrelakorik amestu ere egin: hamar urtez kontzertu baterako prestatu eta kontzertuan bertan hil. Kosmosean egin den artelanik handiena da hori. Konpositoreak, horren ondoren, ez gara ezer». Stockhausenen hitzak gaizki ulertuak izan ziren eta hainbat arazo ekarri zizkioten, tragedia humano bat hain era hotzean ezin har omen zitekeelako. Beharbada ez zen esateko unerik egokiena, baina plano estetiko batetik begiratuta arrazoi osoa zuen.

Tragediaren errautsetatik mila istorio eder sortu dira, eta egunetik egunera istorio berriren bat ezagutzen goaz. Demagun hau: Dorre Bikietan lan egiten duen enplegatu batek bere emazteari deitzen dio lantokitik ongi dagoela esateko. Bat-batean, telefonozko komunikazioa eteten da. Emaztea, zer egin ez dakiela, metroa hartu eta Dorre Bikietarantz abiatzen da. Hesi poliziala saihestu eta senarraren lantokiraino igotzea lortzen du. Senarra ez dago han: ordurako kanpora irtetea lortu eta arriskutik kanpo dago. Emaztea senarraren lantokian dela, etxeorratza amildu egiten da. Istorioa ez da guztiz egiazkoa, emazteak ez baitzuen hesi poliziala zeharkatzerik lortu. Aldiz, hiru egun Manhattanen alderrai ibili eta Dorre Bikien inguruan ikusi zuten, bere senarrak halaxe gertatu

zela sinetsi zuen. Kronikagileak istorio biribila nahi luke eta errealtateak traba egiten dio askotan.

Zendu berria da Emile Schlinder, Steven Spielbergek ospetsu egin zuen enpresa-gizon alemaniarren emaztea. Oskar Schlinder, alemaniar «zintzoaren» istorioa hunkigarria iruditu zitzaion Spielbergi. Ordea, tragediari tratamendu estetiko bat eman ondoren, Emile Schlinderrek zera salatu zuen bere biografian: filma ez zela batere zehatza, bera zela eta ez bere senarra judutarrak zaindu eta hauei janaria ematen ziena, bere senarra alfer hutsa zela. Spielbergek filma egin zuenean Emilen testigantza aintzakotzat ez hartu izanagatik bere erresumina agertu zuen alargunak.

Spielbergekin heroi bat sortu behar zela erabaki eta hautu bat egin zuen: estetika benetakotasunaren gainetik zegoen.

Donostiako Zinemaldiko film betekadak ere eman zigun estetikaren eta dramaren arteko kontrajartzeari buruz konturatzeko aukera. Wang Xiaoshuaik, *Beijing bicycle* filmaren zuzendariak, Beijingeko txoko dekadente eta ederrak, garai bateko kaleak, desagertzen ari direla ikusi omen du, penaz, bere filma errodatu ahala: auzune zaharkitu horietako biztanleek euren bizi baldintzak hobetzeko inork baino eskubide gehiago izan arren, auzo hauen xarma galtzen da bizi baldintzak hobetzearekin batera. Beste dilema estetiko bat. Beste honenbeste gertatzen da Jose Luis

Guerinen *En construcción* filmarekin: Barzelonako Auzo Txinatarrari buruzko film bat dela adierazten zaigu hasieran, «mendearekin sortu eta mendearekin desagertu den» auzoa dela zehaztuz. Filmaren hasieran jende xehea, erortzearen etxeetan bizi ziren etorkinak agertzen dira. Filmaren amaieran, berriz, burgesia kataluniarra: etxe zaharrak ordezkatu dituzten apartamentu berrietara iristen. Ez zaigu argitzen etorkin xeheekin zer gertatu zen. Gertatu dena ez dago inon idatzita eta ahaztu egiten da.

Gertatu denaz gain, gertatuko denaz ere hitz egin genezake. Jendeak beti izan ditu gustuko igarleak, Nostradamus serio eta ez hain serioak. Estetika biribiltzaile baten maitale izateak bakarrik eraman gaitzake etorkizun igarle hauetan sinestera. Eta profetia kontuetan sartuta, ez dut ezagutzen Garcia Lorcaren *La aurora* poema baino profetikoagorik: «New Yorkeko egunsentiak lokatzezko lau zutabe dauzka. (...) New Yorkeko egunsentia auhen egiten du eskailera izugarrietan zehar (...) Egunsentia heltzen da eta inork ez dio bere ahoan harrerarik egiten, han ez dagoelako ez biharrik ez itxaropen posiblerik. Irteten diren lehendabizikoek beren hezurretan konprenitzen dute ez dela ez paradisu ez maitasun hostokaturik izanen. (...) Insomnioak jota zalantzakor dabil jendea auzoetan berna, odolezko naufragio batetik atera berria bailitza».

Batzuetan gertatzen dena idazten denarekin bat dator. Eta horri ere literatura deritzo.

Zaldi Eroak, Moebiusen eta Stanleeren *The Silver Surfer* komiki liburutik abiatuta.

ZAZPI BEGIKO •

Juan Luis Zabala

kolpean

- 2002ko apirilaren 27 eta 28an Europako eremu urriko hizkuntzetako kantari eta musika taldeak ariko dira Frisiako Leeuwarden hiriko Liet lehiaketan. Euskaraz aritzen den kantari edo talde bat izango da aurten, lehen aldiz. Zehazteko dago zein izango den.

Txorizo karratua

Lehendabiziko txorizo karratua aurkeztu dute oraindik orain Iruñeko bi anai-arrebak. Biribila baino eroso eta erabilgarriagoa omen da, batez ere moldeko ogi-xerra artean apailatuta jateko. Afganistango erasoak hasi baino pixka bat lehenago zabaldu zen albistea hango eta hemengo hedabideetan.

Apaltasun handia erakutsi dute txorizo karratuaren asmatzaileek, anakronikoa ia: jaki xume gisa jarri dute salgai, biribilaren

prezio berean, inongo orijinaltasun-zergarik erantsi gabe. Txorizo karratuak duen baino iradokizun-ahalmen gutxiagoko makina bat artelan ikusi dugu bazterretan, askoz ere modu harroagoan eta farfaila handiagoz aurkeztuak! Egungo sormen artistikoaren puska handi baten metafora —paradoxikoki— biribila irizten diot nik txorizo karratuari. Eta milaka artelan goretsi eta laudatu baino balio handiagokoa da, dudarik gabe, orijinal, bitxi eta

harrigarria izateaz gain jan ere egin baitaiteke (eta biribila baino eroso eta erabilgarriagoa omen da, gainera, batez ere moldeko ogi-xerra artean apailatuta jateko).

Andre Breton eta Theodor Adorno ekarri dizkit gogora txorizo karratuak. Lehen mundu gerra sortu zuen kultura behetik hasita goraino alboratu eta ezetsi egin behar zela esan zuen Bretonek; Auschwitzen ondoren idatz zitekeenaz zalantzak agertu zituen Adornok. Egun bizi dugun gerra-modu definikaitzean, berriz, txorizo karratua ezagutzeko zoria dugu.